

načinu razvoja vjerske politike pisanog za potrebe Jugoslavenskoga odbora, iz kojega se mogla očitovati i osjetljiva rasprava o odnosima između katolika i pravoslavaca u novostvarajućoj državi Južnih Slavena. Zvonar je argumentirano otklonio ocjene da je Barac tada imao pred očima prozelitsko nastojanje Katoličke crkve, odnosno težnju da se kroz stvaranje jugoslavenske države nametne prvenstvo katolicizma u jednoj vjerski izrazito mješovitoj tvorbi. Upozorio je posve opravdano i na pogrešnu Barčevu procjenu da će nova državna organizacija sa Srbijom biti zasnovana na federalizmu i ravnopravnom sporazumu. Konačno, studiozno je protumačen i Barčev angažman u Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba u kontekstu raspadanja Austro-Ugarske i traženja međunarodnoga i unutarhrvatskoga rješenja južnoslavenskoga pitanja.

S proglašenjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca autor je stupio u obradu treće etape. U njoj se ističu epizode o Barčevu udjelu u radu Mirovne konferencije u Parizu, gdje je nastupio kao pročelnik Sekcije za domaću štampu, o radu u Privremenom narodnom predstavništvu te daljnjem izvanparlamentarnom političkom djelovanju u sklopu Hrvatske zajednice i kasnije Hrvatske federalističke seljačke stranke. Još tijekom 1920-ih počeo se postupno povlačiti iz političkih kombinacija i iznova se aktivirati u crkvenim redovima, napose otkada je imenovanom kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkog, što mu je omogućilo da se posveti novim organizacijskim izazovima. Tako je on doprinio osnivanju Hrvatske bogoslovske akademije te izgradnji i upravljanju Nadbiskupskoga dječakškog sjemeništa u Zagrebu kao i obnovi tiskanja *Bogoslovske smotre*, koja je okupljala niz mladih svećenika posvećenih znanstvenim istraživanjima. No, unatoč njegovu povlačenju iz politike, i u vrijeme kraljeve diktature u njegovoj su se kuriji u Zagrebu održavali sastanci političkih istomišljenika i protivnika režima, čime se pokazalo da je bez sumnje osuđivao državni sustav protiv kojega se, osobito među Hrvatima, iskazivao sve veći otpor.

Zvonarova biografija o mons. dr. Barcu veoma je vrijedan prilog hrvatskoj historiografiji i svatko tko se želi baviti temama koje je u njoj obuhvatio trebao bi je pomno pročitati. U njoj se pojavljuje niz do sada nepoznatih podataka, a posebno su poticajni oni koji se odnose na stvaranje prve jugoslavenske države. Ona je, osim toga, osobito korisna za razumijevanje unutarcrkvenih stajališta prema izazovima neizbježne modernizacije, poglavito za onaj dio svećenstva koji se zalagao za primjenu umjerenoga pristupa u sučeljavanju s predstavnicima sekularizacije.

STJEPAN MATKOVIĆ

Ivan Hrستیć, *Vrijeme promjena. Makarska 1918. – 1929.* (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Grad Makarska, 2016), 491 str.

Modernizacija je širok pojam. Kada negdje pročitamo tu riječ, obično podrazumijevamo npr. asfaltiranje prometnice gdje je prije bila stara prašnjava cesta, novu školu ili bolnicu u mjestu, eventualno podizanje razine pismenosti. Monografija *Vrijeme promjena. Makarska 1918. – 1929.* ovdje je da nam pokaže da je modernizacija prije svega veoma širok društveni fenomen, često nemjerljiv samo materijalno, te da je zato treba gledati u sklopu "dugoga trajanja" razvoja određenoga područja. Društvena je

pojava jer je stvaraju ljudi i ona oblikuje zajednice, a treba je promatrati evolutivno jer ima svoja ishodišta, amplitude razvoja kroz godine, a često i ostvarive ciljeve, ciljeve koje možemo jasno promatrati i secirati unatrag iz perspektive našega vremena, naravno s dobronamjernom dozom “naknadne pameti”.

Vrijeme promjena monografija je koja secira jedno naselje u turbulentnim vremenima u kojima dolazi do transformacije prema nečemu modernijem. Njezin je autor Ivan Hrštic, znanstvenik novije generacije, zaposlen u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu. Sam naslov njegov je pokušaj povezivanja dosega i perspektiva dviju znanstvenih disciplina, historiografije i sociologije (koje je obje uspješno studirao). I uistinu, ovo nije samo “spajanje radi spajanja” ili ono koje ostaje na pojavnjoj razini. Monografija uspješno objedinjuje marljivo “kopanje” po arhivima i knjižnicama, zbog kojega mi povjesničari često gubimo perspektivu i “ne vidimo šumu od drveća” sa sociološkim teorijama i modelima koji se, barem piscu ovoga prikaza, ponekad čine ne samo suhoparni nego i apstraktni.

Knjiga je u osnovi dopunjena verzija autorove doktorske disertacije obranjene 2012. godine. Važno je razumjeti da autor ne opisuje samo razdoblje od 1918. do 1929. koje stoji u naslovu. Doista, u knjizi je središnji upravo taj odsječak, ali je u pojedinim segmentima analizirano razdoblje od samoga kraja XIX. pa sve do sredine XX. stoljeća, prikazujući kako su promjene u tom vremenu posljedica događaja iz ranijih razdoblja te da su imale svoje trajanje koje premašuje uske okvire koje mi povjesničari često vežemo uz neke nepomične datume-prekretnice.

Ivan Hrštic smjelo je pokušao dati svoju viziju i objasniti što to određuje modernizaciju na primjeru manjega grada u Hrvatskoj i Dalmaciji na početku prošloga stoljeća. U osnovi je na temelju dobre teorijske literature odredio pojedine elemente kroz koje će je promatrati, a zatim jednog po jednog dubinski analizirao. Kako su ti elementi dobro posloženi i veoma dobro prikazuju kompleksnost priče, 491 stranica knjige uz tridesetak tablica, sedamdesetak slika i drugih priloga složno i precizno svjedoče o gradu koji živi između želje za nečim novim, boljim te stvarnosti u kojoj npr. umjesto demokracije (barem u današnjem smislu) vlada centralizacija, a umjesto prosperiteta i dalje se češće svakodnevno susreću glad i neimaština. Ipak, autor ne pada u depresiju niti prikazuje čitatelju stvari crno-bijele, nego doista nastoji dati objektivnu sliku prošle stvarnosti, često usput prikazujući realne, a duhovite ostatke prošlosti usporedno s novim i zabavnim licem Makarske s početka XX. stoljeća. Konačni je proizvod znanstvena monografija koja se čita poput napetoga romana – to je knjiga o životu i odrastanju Makarske i Makarana.

Nakon izvrsnoga teorijskog uvoda (“Prema istraživanju društvenog razvoja”, str. 15 – 22), prvo poglavlje razrade, “Urbani razvoj Makarske” (str. 23 – 45), započinje analizom pravnoga statusa i urbanih karakteristika grada. U njemu autor nastoji prikazati osnovne točke razvoja općine Makarsko primorje koje su se dogodile do početka XX. stoljeća, posvećujući posebnu pozornost razvoju užega gradskog središta do 1929. godine. Na to se naslanja poglavlje “Organizacijsko-administrativni ustroj i politički život grada” (str. 47 – 105), u kojem Hrštic pokazuje kako su širi i uži stranački, ali i lokalni te osobni odnosi i interesi, ponekad nevezani izravno uz stranku, imali veliku ulogu u upravljanju općinom. Iz drugoga kuta pokazuje se da je rad općine bio opterećen prevelikim izravnim miješanjem središnjih državnih vlasti u njezin rad, ali i lošim gospodarskim okruženjem vremena. O ekonomskom stanju više govori četvrta

glava ("Gospodarstvo", str. 107 – 135). Naglasak je pritom stavljen na suživot grada i okolice, tj. na to koliko je Makarska bila ovisna o selu i svemu što dolazi s njega (i obrnuto). Monografija dobro opisuje sve probleme s kojima se susreću lokalna trgovišta, obrt, pomorstvo, industrija i radništvo zaposleno u nekoj od tih privrednih grana. Usput se lijepo analiziraju još uvijek "sramežljivi" iskoraci prema turizmu, ali i jasno upozorava na to da se na makarskom području ta privredna grana razvija upravo u prvoj polovini XX. stoljeća.

U poglavlju "Društvena struktura" (str. 137 – 272), koje je možda i središnje mjesto knjige, autor dubinski analizira stanovništvo grada. Pritom ne iznosi samo suhoparne podatke o broju rođenih i umrlih, nego se npr. pita zašto su u pojedinim godinama, ali i mjesecima unutar godina, bile najveće razine nataliteta i mortaliteta. Potom se propitkuje od čega umiru Makaranci (pokazat će se dobrim dijelom od raznih zaraznih bolesti) te kako razine rodnosti, smrtnosti, bolesti i sl. koreliraju s drugim onodobnim pokazateljima u ostatku države, ali i Europe. Uz analize dobne, rodne i spolne strukture, raspodjele prema nacionalnosti, vjeroispovijedi i pismenosti istražila se i unutarnja socijalna stratifikacija mjesta. Upravo ta priča o elitnim i manje elitnim društvenim slojevima govori i o problemima pojedinih grupacija. Kako se usporedno istražuju radni slojevi, posebno je važno naglasiti da se autor posebno dobro potrudio objasniti složenost pojma *kolonat*, koji uspješno veže u širi mediteranski kontekst te uspoređuje sa sličnim odnosima zemljoradnika-težaka u ostatku Europe. Nadalje, dobro su objašnjene migracije, tj. u prvom redu modaliteti i razlozi useljavanja i iseljavanja u Makarsku i iz nje. Zaključak je čitavoga poglavlja da je stanovništvo bilo prilično sklono raznim oblicima teritorijalne, ali i društvene mobilnosti.

Slijedi šesta glava, "Život u krugu građanske obitelji" (str. 273 – 335), koja govori o modernosti koja se odrazila na obiteljski život Makarana i Makaranki. Na ovom se mjestu crta živa slika o izgledu domova obitelji raznih društvenih slojeva kao i tijeku života pojedinca. Hrštić radi uvjerljivu podjelu na "četiri godišnja doba" života (dječinstvo, mladost, zrelo doba i starost), osvrćući se pritom na pitanja poput školovanja, zabave, izbora bračnoga druga, uloge muškarca i žene u obitelji. Na ovo poglavlje naslanja se iduće ("Slobodno vrijeme i dokolica", str. 337 – 384), koje opisuje provođenje slobodnoga vremena. Autoru moram zahvaliti što me naučio da postoji jasna razlika između kategorija provođenja slobodnoga vremena te dokolice. Analizirajući događanja u javnom prostoru, zabave, izlete, sportske susrete, rad pojedinih udruga, ali i odnos prema tijelu i modi, Hrštić pokazuje kako i koliko stanovništvo Makarske prati nacionalne, državne, ali i europske trendove u vezi s tim.

U svijet ideologije vraća nas poglavlje koje je autor vješto nazvao "Sukob simbola (crkva – država – nacija)" (str. 385 – 434). Ono započinje analizom položaja Katoličke crkve u državi, ali i Makarskoj, pokazujući na koji način prva, osobito kroz proslave blagdana i djelovanje raznih udruga, i dalje ima veliki utjecaj na lokalno društvo. Naspram toga, kao svojevrsni kontrapunkt, mogu se vidjeti jugoslavenski državni spomenici, organizacije te proslave praznika, kojima opet većina stanovnika pruža otpor hrvatskim nacionalnim simbolima. Uz to je vezano i potpoglavlje o davanju osobnih imena djeci, jer su i ona bila jasan odraz utjecaja određene ideologije na lokalnu, obiteljsku i osobnu svakodnevicu. O tome svjedoči npr. od 1918. do 1929. porast broja imena poput Slavenka i Sovjetka, ali i izbor imena prema osobama iz hrvatskoga ranosrednjovjekovlja.

Ako bi trebalo izdvojiti najzabavniji dio knjige, onda je to vjerojatno deveto, ujedno posljednje i najkraće poglavlje (“Crna kronika’ i modernizacija”, str. 435 – 455). Ono pokazuje gradsku svakodnevicu kroz prizmu raznih nedopuštenih radnji, od običnih prijestupa preko prometnih prekršaja pa do ubojstava i osuda za protudržavno djelovanje. Ovdje je npr. zanimljivo primijetiti koliko su vlasti uložile napora u pokušaje zabrane psovavanja na javnim mjestima. Nakon tog informativnog poglavlja slijedi zaključak (“Društveni razvoj Makarske od 1918. do 1929. u kontekstu općeg procesa modernizacije”, str. 457 – 466), a nakon njega popisi izvora i literature, razrješenja kratica te bilješka o autoru (str. 467 – 491).

Općenito gledano, *Vrijeme promjena. Makarska 1918. – 1929.* bogata je knjiga. Bogata podacima, ali i stavljanjem političkoga, gospodarskoga, širega društvenog kao i mnogih drugih oblika razvoja grada Makarske u odgovarajuće okvire. Ova monografija dobro objašnjava šire ideje iza pojedinih modernizacijskih fenomena te ih vješto veže s onim što je specifično u samoj Makarskoj od kraja XIX. pa do sredine XX. stoljeća. Pritom se na svakom koraku vidi koliko je truda autor uložio u istraživanje razasutih neobjavljenih i objavljenih izvora te intelektualno spajanje toga u odgovarajući diskurs. Rezultat svega monografija je koja uspješno povezuje dosege historiografije i sociologije i drugih njima srodnih znanosti. Zbog toga se nadam da će veoma uskoro biti isticana kao izvrstan primjer za druga istraživanja sličnoga tipa u Hrvatskoj, pa i šire.

Vrijeme promjena isplati se uzeti u ruke. Unatoč kliničkoj preciznosti, knjiga nije nimalo suhoparna, nego je veoma zabavan naslov koji se čita kao roman o gradu i njegovim stanovnicima. Ipak, ono što je bitno u cijeloj priči jest da unatoč mnoštvu zanimljivih podataka i ideja koje daje ova monografija autor nije ispustio ono što je najvažnije – da svako naselje svojim djelovanjem oblikuju upravo ljudi.

STIPICA GRGIĆ

Zoë Alexis Lang, *The Legacy of Johann Strauss: Political Influence and Twentieth-Century Identity* (New York: Cambridge University Press, 2014), 238 str.

Zoë Alexis Lang profesorica je muzikologije u Muzičkoj školi Sveučilišta Južne Floride u Sjedinjenim Američkim Državama, ali ovo njezino djelo spada u širi tematski okvir kulturalne povijesti. Kao što sam naslov ilustrira, djelo se bavi naslijedom Johanna Straussa mlađega i njegovim udjelom u kreiranju austrijskoga nacionalnog identiteta. Na ovu temu, samo nešto užega opsega, autorica je i doktorirala na Harvardu.

Pisano jasnim i razumljivim stilom, djelo je podijeljeno u pet poglavlja. Ima i tri dodatka koji se nadovezuju na tekst, ali nemaju veliko značenje za daljnje historio-grafsko istraživanje, osim eventualno prvoga, koji donosi popis novinskih članaka iz listopada 1925. koji se odnose na stogodišnjicu rođenja Johanna Straussa. Bilješke koje prate knjigu protežu se na čak četrdeset stranica, a popis bibliografije na jedanaest stranica.